

D • N

15/11 1950

Kungen under parlamentarismen

I en parlamentarisk monarki tjänstgör kungen som ordnare av ministärskiften och som enligt författningen nödvändig replipunkt för statsrådet, icke som garant för regeringens politik. Därigenom blir ett förhållande naturligt som eljest skulle vara absurd: att konungen i statsrådet under en viss regering framlägger förslag, till innehåll och motivering helt skilda från dem som samme monark framlägger under en annan regering. Det står för alla klart att kungens personliga åsikter inte har att göra med den politik som förs; eljest skulle han under loppet av några år till sin åskådning ha varit socialdemokrat, bondeförbundare, liberal och högerman. Därmed följer, det lär alla vara ense om, att monarken inte heller utåt får företräda en politisk ståndpunkt som strider mot den sittande regeringens. Var och en förstår att kungen inte samtidigt kan underteckna en regerings förslag och driva propaganda mot denna regering. Därför var 1914 års borggårdstal uppenbart i strid mot parlamentarismens grundsats — dessa var ännu inte erkända av monarken.

Men lika klart är vid något övertvångande att kungen inte heller kan personligen framträda som stödare av den sittande regeringen, oberoende av om denna har majoritet eller inte. Ty vare sig han i ett sådant fall handlar på egen hand eller på ministärens begäran, innebär hans deklaration att han identifierar sig med en viss politik och tar avstånd från dess motståndare — som eventuellt inom kort skall överta regeringsmakten. En dubbelhet i förhållandet konung—regering uppkommer, som inte får förekomma i parlamentarismen. Om monarken i en dylik situation blott framstår som språkrör för regeringen, förlorar — det bör också betonas — den kungliga förklaringen sitt propagandavärde. En sådan åtgärd som den kungliga diktamen i Finlandsfrågan år 1940 är därför oparlamentarisk, och den kan inte förekomma annat än vid något enstaka tillfälle utan att

också bli politiskt verkningslös.

Det är inte blott monarken som genom dessa parlamentarismens oskrivna regler åläggs återhållsamhet. De politiska partierna har liknande plikter. Kungliga uttalanden "bör, såsom Karl Staaff skrev, begränsas" till så allmänna områden att de icke kan bilda underlag för partistrider". Men även ytterst allmänna uttalanden kan ges politiska tolkningar; det är politikernas och pressens skyldighet att inte söka pressa och vränga dem till användbara vapen i debatten. Framför allt måste partierna totalt avstå från tanken att i någon situation mera generellt utnyttja den kungliga auktoriteten. Det är inte svårt att tänka sig ett val där ett "kungsord" kunde betyda ett par hundra tusen röster eller ett politiskt avgörande vid vilket monarken kunde påverka opinionen på ett avgörande sätt. Att vika för de frestelser som här kan uppstå — ehuru naturligtvis blott i undantagsfall — vore att bryta sönder systemet. Högerns spel med monarken som trumfkort före det första världskriget får inte upprepas — vare sig av en majoritet eller en minoritet.

Enligt ett ständigt citerat ord av Bagehot har den parlamentariske monarken inte rätt att besluta, men väl att upplysa, råda och varna. Det är självfallet att denna rätt kan vara av betydelse och värde under skiftande regeringar just därför att en erfaren kung, som inte har anspråk på bestämmanderätt, har möjlighet att företräda speciella synpunkter utan att träda ministärens prestige för nära. Men denna rätt får inte drivas därefter att kungen i varje särskilt fall skall övertygas, inte ens därefter att samarbetet med monarken blir en väsentlig del av regeringens verksamhet. Drottning Victorias förhållande till sina ministrar är ett gott exempel på hur en monark under korrekta former kan bli en svår belastning för regeringen. En fara ligger däri — det visar också Victorias exempel — att monarkens särpräglade sociala auktoritet på-

verkar ministrarna så att dessa i sekundära frågor ger vika utan att deras uppfattning påverkats.

Även anhängare av det parlamentariska systemet gör ofta antydningar om att utrikespolitiken i detta hänseende intar en särställning. Man är medveten om att i den inre politiken de stora åsiktsbrytningarna måste vara avgörande. I utrikespolitiken däremot — så resonerar man eller får antas resonera — är den tekniska kompetensen, erfarenheten, träningen, de goda förbindelserna av en helt annan betydelse. Är det inte naturligt att på detta område hävda en — mer eller mindre klar — särställning för monarken?

Bevisningen består i regel i valda exempel, som i och för sig kan bedömas på skilda sätt. Det talas sålunda om Gustaf V:s stora insatser. Enligt nuvarande värderingar är några av dessa insatser utan tvivel allmänt erkända: som kronprins arbetade Gustaf V för fred 1905, som kung fick han år 1914 mera rätt än sin regering, vare sig på grund av framsynhet, goda informationer eller tur. Att han ville krig mot Norge 1895, att han ådagalade sin starka tyskvänlighet under första världskriget anses däremot inte bra — och därför nämns inte dessa ting. Det är naturligtvis meningslöst att genom uppräknings av regenter hävda vare sig den ena eller andra åsikten om "monarkens" kapacitet på det ena eller det andra området. Victoria hade ibland rätt, ibland

lika tydligt orätt; möjligen var Edvard VII en skicklig diplomat, efter allt att döma var kejsarna Wilhelm och Nikolaus inte duktiga. Dylika lekar med goda och dåliga kungar hör till det lägre skolstadiet.

Talet om den inneboende kungliga förmågan i utrikesfrågor är en spindelväv som faller sönder vid den minsta beröring. Något rimligare kunde detta tal te sig då kungarna var många och till stor del sammanknutna av ett slags yrkesintresse att få behålla sina platser, men inte ens vid denna tid var föreställningen om monarken som fredsfaktor annat än en fantasi — senast 1914 satt en rad släktingar och goda vänner på tronerna i de stridande länderna. Träningen och erfarenheterna är naturligtvis till fördel, men motväger inte en liten övervikt i klokhet och rimliga åsikter; eljest borde vår äldste diplomat bli utrikesminister. Alla former av urval — politiska, administrativa, bildningsmässiga — är tvivelaktiga när det gäller kapacitet av detta slag, men urvalet genom arv vill väl dock ingen förorda. Antagligen är de många påståenden om kunglig kompetens och kunglig sårbarhet i utrikespolitiken som fallits under de senaste veckorna inte heller så allvarligt menade — de visar kanske blott att en del fraser på detta område är särskilt väl invanda —, men grundfrågorna i vårt statskick är dock inte så oväsentliga att det lösa pratet bör bli den dominerande formen av debatt.